

Pragunev Vargamäe

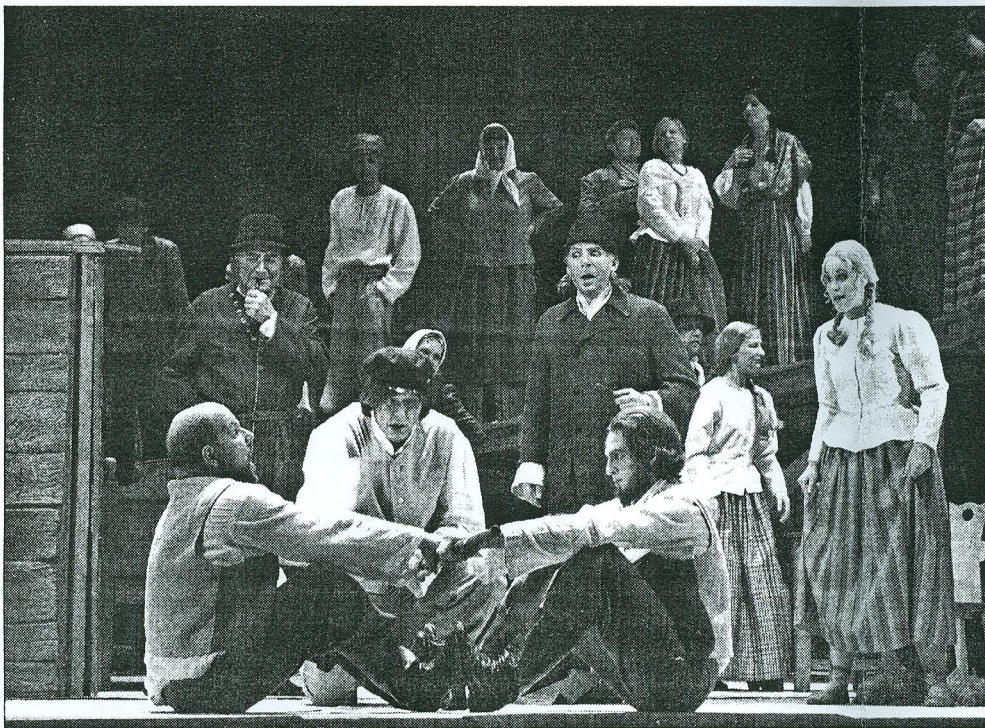
Muusikal "Vargamäe tõde ja õigus", muusika Tõnu Raadik, libreto ja lavastus Endrik Kerge, muusikaline juht ja dirigent Aivo Välja, kunstnik Liina Pihlak. Peaosades Priit Volmer (Mäe Andres), Jassi Zahharov (Oru Pearu), Tiiu Laur (Krõõt), Triin Ella ja Maria Kais (Mari), Rene Soom (Juss), Helgi Sallo (Pearu eit) jt. Esietendus rahvusoperis Estonia 6. märtsil.

Vargamäe on virtuaalne, väljamõeldud koht, mida on võimalik iseloomustada nagu iga teist paika. Esiteks on see olnud muust maailmast lahus seisev, eraldatud koht, olgu siis selle põhjuseks ümberringi laiuvad sood ja rabad või inimeste iha mõnd paika pühaks ja "eriliseks" pidada. Vargamäe on olnud selles mõttes suletud paik, et sinna tulemist ja sealt minemist on olnud vaevarikad, nõudnud tulijatelt-minejatelt suurt pingutust. Vargamäe paistab olevat Jumalastki lahus või hüljatud, sest mõnede tegelaste sõnul kehtib seal oma tõde ja õigus.

Vargamäe muusikali loojad on lähtunud seisukohast, et väljaspool Vargamäed asub hulk teisi kohti – Vargamäe on selles mõttes nagu iga teine koht, üks (võimalik) koht teiste seas. Vaatamata Vargamäe kui koha eraldatusele ja suletusele, on see ometi lugematute radade ja ühendusniitidega seotud väljapoole jäävaga. Muusikalis tuleb kõige teravamalt esile tegelaste pürg teiste kohtade poole ja ka nende kohtade paljusus, kuhu inimesel on üldse pürgida.

Pearu (Jassi Zahharov) olemine-kõnelemine-laulmine ihuüks oma jumalaga öösel, kui kõik teised inimesed magavad, on üks etenduse meeldejäävamaid hetki. See tung teispoosusesse, olemise taha, sõnastamatu äng olemise piiride ees ja samas kõigest olevast tulenev juubeldav seletamatuse tunne annab lavastusele selgelt tajutava eksistentsiaalse mõõtme. Veart kellad, mida kuuleb Pearu, on tol äärmuslikul eluhetkel kuuldav ainult talle, sest need pole maised kirikukellad, mis ta hinges kajavad. Muusikalist tuleb selgelt välja, et Vargamäel kui kohal on kaks üsna selgelt eristuvat poolust, millest ühes valitseb Andrese ja teises Pearu tõde ja õigus. Need kaks erinevat tõde on kõrvuti ja isegi toetuvad teineteisele. Üks pole teisest üle. Pole saladus seegi, et varasemates "Tõe ja õiguse" tõlgendustes on sageli kipitud Pearu maailma pidama kerglasemaks ja alaväärsemaks kui Andrese oma.

Ka Pearu vastasmängija Andres (Priit

HARRI ROSPU

Volmer) on lavastuses mitmel korral iseenda ehk oma jumalaga silmitsi, tõsi küll, mitte nii ekstaatilisel moel nagu Pearu, vaid pühakirja raiutud kirjasõna toel. Andres kogeb eksistentsiaalset õudu olemise piiratuse ja absurduse ees, kuid jätkab Sisyphose kombel kraavide kaevamist ja Mäe talu loomist "iseenda näo järgi". Mõlemad tegelased on muusikalis rõhutatult kehalised ehk maised, mis väljendub nende omavahelistes rammukatsumistes ja Pearu pidevalt rebadel pükstes. Pearu lihaliikkus omandab mõnes stseenis lausa dionüüosliku, orgastilise mõõtme, kui ta üritab naistele oma tilli näidata. Lavakujunduse (Liina Pihlak) ühe domineeriva moodustab samuti tagaplaanil taeva taustal kõrguv mustav hiigelvärav, mis juhatab samuti ei mujale kui teispoosusesse – sealtkaudu lahkuvad Krõõt, Juss ja teised pöördumatult minejad.

Nooremad Vargamäe tegelased, kes ei pürgi või ei lahku teispoosusesse, on võtnud endale sihiks iga teise maise koha väljaspool Vargamäed, et ainult mitte Vargamäele jääda. Nende tung on samuti ebamääraselt põhjendatav ja raskelt sõnadesse pandav nagu Pearu ja Andrese pürgimused. Noored tahavad ära, sest Vargamäel polevat armastust ja kõik hea tulevat alles pärast neid. Nad tahavad nii kangesti ära, et nende tung omandab lausa

absurdse mõõtme: Oru Joosep ütleb, et olgu mujal või sitem, aga ikka tahab ta ära(!). Nii tulebki välja, et Vargamäe noorte lahkumise põhjuseks polegi teadlik valik, vaid nende soov leida "oma koht", kus oleks võimalik isade-emade kombel tühjalt kohalt alustada. Vargamäe noored on muusikalis selgepiirilised absurdiinimesed, kes ei painuta end kellegi teise sõna ja tahtmise järgi, vaid sööstavad rõõmuga tundmatuse, lootes vaid iseendale. Romaani rahuliku jutustamislaadi tõttu on ehk selle eksistentsiaalset mõõdet raskem märgata, muusikalist on aga juba pelgalt ajalistel põhjustel liigselt olustikulisele keskenduv osa välja jäetud ja tulemuseks on igati värskes seisukohavõtt romaani suhtes.

Lisaks üleajalisele mõõtmele lõikub muusikal teravalt ka olevikku: kõiki neid minemisi ja tulemist, võitlust erinevate kohtade vahel ja kohtade pärast võib pidada vägagi iseloomulikuks meie ajale. Eestigi on Vargamäe kombel olnud alles hiljuti suletud suuremale osale maailmast, taasvabanemise järel on eestlastele saanud kättesaadavaks kohad, millest varem ainult unistada võis. Põhjused, miks tahetakse ära minna teisele maale, teise kultuuri, teise keelde, on igati mõistetavad, kui sellega kaasneb oma maa, kultuuri ja keele parem mõistmine. Kui aga soovitakse ära minna, et unustada, et jätta oma keel

M U U S I K A

unarusse ja üritada oma lühikese elu ajal alustada võõrana teises keeles kusagilt keskkohalt, olles nõnda kohalikega paratamatult ebavõrdsetesse tingimustesse asetatud? Muusikal püstitab samu küsimusi, mida Martin Ehala korraldatud küsitlus keeleelistuste kohta gümnasistide hulgas. Ausalt öeldes ei osanud ma Estoniasse minnes kahtlustadagi, et ühe muusikali järel mõttes nii palju lahtisi otsi jääb, et ühest muusikalist selline sõnum esile tuleb. "Tõe ja õiguse" esimene osa romaanina ei ole mulle ausalt öeldes kunagi nii korda läinud nagu Kerge – Raadiku "Vargamäe tõde ja õigus". Mis on imetore.

Muusikal algas tegelikult teisest vaatusest. Esimese vaatuse muutis pisut piinarikkaks selle tutvustav ja tegevusliine sõlmiv iseloom, mis väljendus muusikalipäratus liigses rääkimises, tegelaste kiirustavas sebimises siia-sinna ja pöördlava pea peatumatus pöörllemises. Seetõttu ei olnud esimeses vaatuses muusikal sellist kohta, nagu oleks ehk oodanud. Esimese vaatuse ajal tabasin end mõttelt, et hoopis parema meelega oleksin vaadanud Peeter Jalaka Tammsaare epopöa avateose tõlgendust.

Eesriide avanedes teise vaatuse alguses läks aga kõik ilusti paika, tegevustik, muusika, valgus, kujundus, liikumised jne. moodustasid katkestusteta kulgeva terviku. Algas kõik hoogsast kõrtsilaulust "Tule lagedale, kõnn!", mis tekitas tahtmise soetada endale helikandja "Vargamäe tõe ja õiguse" muusikaga. Järgnevalt kandis lavastust täielikult Tõnu Raadiku muusika, mis täitis nii tegelaste omavahelisi hetki kui ka kõnekaid vaikuseviive. Teises vaatuses on nii rahvalaululikke kui ka džässilikke motiive, kõlavad kirikukellad ja muud eluhääled; ka esimeselt vaatuselt oleks oodanud just suuremat muusikalist vaheldusrikkust, muusikalisi tsitaategi.

Näitlejatöödest rääkides tuleks alustada sellest, et nii Estonia vanad kui noored hingavad ja tegutsevad ühes rütmis, iga tegelaskuju, ka kõige põgusamalt lavale ilmuv, elab laval täiel rinnal. Loomulikult sööbivad enim meelde kahe kange, Jassi Zahharovi ja Priit Volmeri toimetamised ja läbielamised laval. Jassi Zahharovi Pearu kepsleb laval ebjakal tantsusammul, mis ühes kõrtsistseenis isegi muidu sirgeseljalist Andrest nakatab. Mõnel hetkel näib, et Pearus ja Andreses on rohkem ühist kui erinevat!

PRIIT RATASSEPP